AQSH VA ROSSIYA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDAGI SIYOSIY EVFEMIZMLARNI O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH STRATEGIYALARI: STRUKTUR-SEMANTIK VA PRAGMATIK TAHLIL

Xudoyberdiyeva Sevara Abdumalik qizi
Qashqadaryo viloyati Qarshi tumani 5-son umumiy o‘rta ta’lim maktabi ingliz tili o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada AQSh va Rossiya ommaviy axborot vositalari (OAV) diskursida qo‘llanayotgan siyosiy evfemizmlarning o‘zbek tiliga tarjima qilinish strategiyalari struktur-semantik va pragmatik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot materiali sifatida 2022–2026-yillarda ingliz va rus tillaridagi OAV matnlarida qo‘llangan 30 ta siyosiy evfemizm (har bir tildan 15 tadan) tanlab olindi. Ularning har biri uchun struktur modeli, semantik mexanizmi, pragmatik funksiyasi va o‘zbek tilidagi tarjima strategiyasi aniqlandi. Natijalar tanlanmada kalkalash (40 %) yetakchi strategiya ekanini, undan keyin funksional almashtirish (20 %) va tavsifiy tarjima (16,7 %) turishini ko‘rsatdi. Evfemizmlarning asosiy pragmatik vazifasi voqelikni niqoblash (43,3 %) va harbiy-siyosiy harakatlarni qonuniylashtirish (30 %) ekani aniqlandi. Maqolada struktur, semantik va pragmatik tahlilni birlashtiruvchi uch bosqichli tarjima modeli taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: siyosiy evfemizm, OAV diskursi, tarjima strategiyasi, kalkalash, funksional almashtirish, tavsifiy tarjima, neytrallashtirish, pragmatik adaptatsiya.

KIRISH

Til siyosatchining asosiy ish quroli hisoblanadi. Saylovchilar, jurnalistlar yoki xalqaro auditoriya oldida nutq so‘zlaganda to‘g‘ri tanlangan so‘z nafaqat siyosatchining shaxsiy obro‘siga, balki u vakil bo‘lgan partiya va davlatning imijiga ham ta’sir qiladi. Siyosiy til oldindan belgilangan maqsadga erishishga, jamoatchilik fikriga ta’sir o‘tkazishga va auditoriyani o‘z tomoniga og‘dirishga yo‘naltirilgan bo‘ladi [4; 12].

Evfemizm – qo‘pol, ochiq yoki noqulay tuyuladigan so‘z va iboralarni muloyimroq, yumshoqroq ifodalar bilan almashtirish hodisasidir [2; 10]. Siyosiy diskursda evfemizmlar, ayniqsa, harbiy amaliyotlar, iqtisodiy inqiroz, diplomatik nizolar, ijtimoiy tengsizlik kabi nozik mavzularni yoritishda faol qo‘llanadi. E. Krespo-Fernandes AQSh mahalliy

siyosatchilari nutqini tahlil qilib, evfemizmning uch asosiy vazifasini ajratadi: ijtimoiy jihatdan nozik mavzularni beozor tarzda tilga olish, raqibni jamiyat qabul qiladigan shaklda tanqid qilish hamda jamoatchilikdan noxush mavzularni ataylab yashirish [6]. A. Allahverdiyeva va hammualliflari ingliz tilidagi gazetalarning siyosiy materiallaridan olingan 393 ta birlikni o‘rganib, ularning 88,3 foizini evfemizmlar tashkil etishini aniqlagan [1]. Rus OAVi materialida A. D. Vasilyev va A. A. Kurdelyas harbiy-siyosiy evfemizmlarning asosiy ritorik strategiyasi voqelikni xiralashtirish ekanini ko‘rsatgan [13].

Zamonaviy OAV diskursida axborot juda tez tarqaladi, shu bois uni auditoriyaga to‘g‘ri va tushunarli yetkazish muhim. AQSh va Rossiya siyosiy diskursida evfemistik birikmalar diplomatik munosabatlarni ijobiy yo‘nalishga burish, keskin vaziyatni tomonlarga zarar yetkazmasdan hal etish vositasi sifatida xizmat qiladi. O‘zbek OAVlari esa xorijiy manbalardagi ana shu birliklarni o‘zbek o‘quvchisiga yetkazar ekan, ikki tomonlama muammoga duch keladi: birinchidan, hind-yevropa tillari (ingliz, rus) bilan turkiy til (o‘zbek) o‘rtasidagi tizimli tafovutlar; ikkinchidan, evfemizmning pragmatik yukini saqlash yoki uni ochib berish masalasidagi tarjimon tanlovi.

O‘zbek tilshunosligida evfemizm va disfemizm hodisasi tadqiq etilgan bo‘lsa-da [10], AQSh va Rossiya OAVidagi siyosiy evfemizmlarni o‘zbek tiliga tarjima qilish strategiyalari bir vaqtda, qiyosiy asosda va miqdoriy ko‘rsatkichlar bilan yetarli o‘rganilmagan. Ushbu bo‘shliq tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqotning maqsadi – AQSh va Rossiya OAVidagi siyosiy evfemizmlarning struktur-semantik va pragmatik xususiyatlarini aniqlash hamda ularni o‘zbek tiliga tarjima qilishda qo‘llanadigan strategiyalarni tasniflash. Maqsaddan kelib chiqib quyidagi **vazifalar** belgilandi: 1) ingliz va rus tillaridagi siyosiy evfemizmlarning struktur modellarini aniqlash; 2) ularning semantik mexanizmlari va pragmatik funksiyalarini tavsiflash; 3) o‘zbek tiliga tarjima strategiyalarini tasniflab, ularning tanlanmadagi ulushini hisoblash; 4) amaliy tarjima uchun bosqichli model taklif etish.

MATERIALLAR VA METODLAR

Material. Tadqiqot materiali sifatida 30 ta siyosiy evfemizm tanlab olindi: 15 tasi AQSh siyosiy diskursiga oid ingliz tilidagi birliklar (AQSh rasmiylari nutqi hamda uni

yorituvchi ingliz tilidagi OAV: The Guardian (AQSh nashri), NPR va boshqalar), 15 tasi Rossiya siyosiy diskursiga oid rus tilidagi birliklar (TASS, RIA Novosti, Interfaks, RT materiallarida keng qo‘llangan birliklar). Tanlov davri – 2022–2026-yillar. Qo‘shimcha ravishda 2026-yil sentabr oyida BMT Bosh Assambleyasi sessiyasi munosabati bilan e’lon qilingan uchta OAV matni kontekstual (holat) tahlili uchun olindi [14–17]. Tanlanma to‘liq ko‘rinishda 2-jadvalda keltirilgan.

Tanlov mezonlari. Birlik quyidagi shartlarga javob bergan holda tanlanma tarkibiga kiritildi: a) u noxush yoki keskin denotatni (urush, o‘lim, qiynoq, iqtisodiy tanazzul, ommaviy ishdan bo‘shatish va h.k.) nomlaydi; b) denotatning to‘g‘ridan to‘g‘ri nomi mavjud, lekin muallif uni ongli ravishda chetlab o‘tadi; c) birlik siyosiy mavzudagi OAV matnida qo‘llangan.

Metodlar. Tadqiqotda quyidagi usullar qo‘llandi: 1) *komponent tahlil* – evfemizm va uning denotati o‘rtasidagi semantik farqni aniqlash uchun; 2) *qiyosiy-chog‘ishtirma usul* – ingliz, rus va o‘zbek tillaridagi struktur modellarni solishtirish uchun; 3) *tarjima transformatsiyalari tahlili* – J. Mandi, M. Beyker va A. Pim tasniflari asosida [3; 7; 9]; 4) *kritik diskurs tahlili* (diskursiv-tarixiy yondashuv) – evfemizmning pragmatik funksiyasini aniqlash uchun [11]; 5) *miqdoriy tahlil* – strategiya va funksiyalarning tanlanmadagi ulushini hisoblash uchun.

Tasnif birliklari. Tarjima strategiyalari olti turga ajratildi: *kalkalash* (so‘zma-so‘z ko‘chirish, evfemistik shakl saqlanadi); *funksional almashtirish* (o‘zbek tilida vazifasi teng boshqa birlik tanlanadi); *tavsifiy tarjima (eksplikatsiya)* – evfemizm ortidagi haqiqiy ma’no ochib beriladi; *qisqartmani kengaytirish*; *neytrallashtirish* – ma’no umumiyroq, hissiy jihatdan betaraf so‘z bilan beriladi; *o‘zlashtirish* – xalqaro termin shaklida qabul qilish. Pragmatik funksiyalar Krespo-Fernandes tasnifi [6] asosida to‘rt turga ajratildi: voqelikni niqoblash, harakatni qonuniylashtirish, ijtimoiy yumshatish va raqibni salbiy baholash. Har bir birlik bitta yetakchi strategiya va bitta yetakchi funksiya bo‘yicha belgilandi.

Cheklovlar. Tanlanma hajmi (n = 30) illyustrativ xususiyatga ega; foizlar faqat shu tanlanma doirasidagi taqsimotni aks ettiradi va ingliz, rus yoki o‘zbek OAVining umumiy manzarasi sifatida umumlashtirilmasligi lozim.

NATIJALAR

1. Siyosiy evfemizmlarning struktur xususiyatlari

Tahlil ingliz va rus tillarida siyosiy evfemizmlar asosan nominalizatsiya (fe’l o‘rniga ot ishlatish), majhul nisbat, murakkab ot birikmalari va qisqartmalar orqali shakllanishini ko‘rsatdi. Masalan, ingliz tilidagi *enhanced interrogation techniques* («kuchaytirilgan so‘roq usullari», aslida – qiynoq) yoki rus tilidagi *отрицательный рост* (so‘zma-so‘z «salbiy o‘sish», aslida – iqtisodiy pasayish). O‘zbek tili esa agglyutinativ tillar guruhiga mansub bo‘lgani uchun bunday birliklar tarjimada ko‘pincha affiksal hosila so‘zlar, izohli birikmalar yoki o‘zlashma terminlar orqali beriladi. Natijada o‘zbekcha variant hajman kengayadi (1-jadval).

1-jadval

Siyosiy evfemizmlarning struktur modellari va o‘zbek tilidagi muqobillari

Struktur model	**Ingliz tili (AQSh)**	**Rus tili (Rossiya)**	**O‘zbek tilidagi muqobil**
Nominalizatsiya	*collateral damage*	*отрицательный рост*	tinch aholi qurbonlari; iqtisodiy pasayish
Murakkab ot birikmasi	*enhanced interrogation techniques*	*специальная военная операция*	kuchaytirilgan so‘roq usullari; maxsus harbiy operatsiya
Qisqartma / akronim	*IED*	*СВО, ЧВК*	qo‘lbola portlovchi qurilma; maxsus harbiy operatsiya; xususiy harbiy kompaniya
Semantik siljigan so‘z	*kinetic action*	*хлопок*	harbiy zarba; portlash
Majhul / shaxssiz qurilma	*mistakes were made*	*произошло задымление*	xatolarga yo‘l qo‘yildi; tutun (yong‘in) chiqdi

Izoh: jadval muallif tomonidan tuzilgan.

Rus OAVi (TASS, RIA Novosti, Interfaks) materiallarida qo‘shma sifatlar va rasmiy-byurokratik so‘zlar ko‘p uchraydi. Masalan, *хлопок* so‘zi asl ma’nosida «qarsak, taraqlagan ovoz» degan ma’noni bildiradi (u «paxta» ma’nosidagi *хлопок* bilan omonim); rasmiy xabarlarda esa gaz yoki o‘q-dori portlashini yumshatib ifodalash uchun qo‘llanadi. O‘zbek

tilida bu birlikning bir so‘zli evfemistik muqobili yo‘q, shuning uchun tarjimada «portlash» so‘zi qo‘llanadi, ya’ni evfemizm ochib beriladi.

2. Semantik mexanizmlar

Evfemizm bir tildan ikkinchi tilga o‘tar ekan, ko‘pincha ikki semantik jarayondan o‘tadi: 1) *umumlashtirish* – aniq ma’lumotni yashirish maqsadida ma’noni kengaytirish (*kinetic action* → «harbiy harakatlar»); 2) *neytrallashtirish* – hissiy bo‘yoqdorlikni pasaytirish (*корректировка цен* → «narxlar o‘zgarishi»). Bundan tashqari, kontekstga bog‘liq ko‘p ma’nolilik ham kuzatiladi: rus tilidagi *освобождение* so‘zi matnga qarab «ozod qilish» yoki «nazoratga olish» ma’nosida kelishi mumkin, shu sababli tarjimon uni har bir kontekstda alohida baholashi zarur. *Economic sanctions* birikmasi esa o‘zbek OAVida ko‘pincha «iqtisodiy sanksiyalar» (o‘zlashtirish) yoki «iqtisodiy cheklovlar» (ma’noni umumlashtirish) tarzida beriladi.

3. Tarjima strategiyalari

Tanlanmadagi 30 birlikning har biri uchun o‘zbek tilidagi tarjima varianti va yetakchi strategiya 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval

Tanlanma: siyosiy evfemizmlar, ularning asl ma’nosi va o‘zbek tiliga tarjima strategiyasi

№	Evfemizm	Asl (denotativ) ma’no	O‘zbekcha tarjima	Strategiya	Funksiya
A. Ingliz tili (AQSh siyosiy diskursi)					
1	*collateral damage*	tinch aholi halok bo‘lishi	tinch aholi qurbonlari	Tavsifiy	Niqoblash
2	*enhanced interrogation techniques*	qiynoq	kuchaytirilgan so‘roq usullari	Kalka	Niqoblash
3	*regime change*	hokimiyatni kuch bilan ag‘darish	rejim (tuzum) almashinuvi	Kalka	Qonuniylashtirish
4	*pre-emptive strike*	birinchi bo‘lib hujum qilish	oldindan zarba berish	Kalka	Qonuniylashtirish

5	*boots on the ground*	quruqlikdagi qo‘shin kiritish	quruqlikdagi harbiy kuchlar	Funksional	Niqoblash
6	*surgical strike*	aniq nishonli bombardimon	aniq nishonga olingan zarba	Funksional	Qonuniylashtirish
7	*kinetic action*	harbiy hujum	harbiy harakatlar	Neytrallash tirish	Niqoblash
8	*economic sanctions*	iqtisodiy jazo choralari	iqtisodiy sanksiyalar	O‘zlashtiris h	Qonuniylashtirish
9	*downsizing*	ommaviy ishdan bo‘shatish	shtatlarni qisqartirish	Funksional	Yumshatish
10	*revenue enhancement*	soliqlarni oshirish	daromadlarni oshirish (soliq oshirilishi)	Tavsifiy	Niqoblash
11	*undocumented immigrants*	noqonuniy muhojirlar	hujjatsiz muhojirlar	Kalka	Yumshatish
12	*alternative facts*	yolg‘on ma’lumot	muqobil faktlar	Kalka	Niqoblash
13	*language of force*	tahdid va bosim	kuch ishlatish tahdidi	Tavsifiy	Raqibni baholash
14	*maximum pressure*	keskin sanksiya va tahdid siyosati	maksimal bosim siyosati	Kalka	Qonuniylashtirish
15	*IED*	qo‘lbola bomba	qo‘lbola portlovchi qurilma	Qisqartman i kengaytiris h	Niqoblash
B. Rus tili (Rossiya siyosiy diskursi)					
16	*специальная военная операция (СВО)*	keng ko‘lamli urush	maxsus harbiy operatsiya	Kalka	Qonuniylashtirish
17	*хлопок*	portlash	portlash	Tavsifiy	Niqoblash
18	*отрицательны й рост*	iqtisodiy pasayish	iqtisodiy pasayish	Funksional	Niqoblash
19	*освобождение (населённого пункта)*	hududni egallash	ozod qilish / nazoratga olish	Funksional	Qonuniylashtirish
20	*задымление*	yong‘in	tutun chiqishi (yong‘in)	Tavsifiy	Niqoblash

21	*контртеррористическая операция*	harbiy amaliyot	aksilterror operatsiyasi	Kalka	Qonuniylashtirish
22	*частичная мобилизация*	majburiy harbiy chaqiruv	qisman safarbarlik	Kalka	Yumshatish
23	*перегруппировка войск*	chekinish	qo‘shinlarni qayta guruhlash	Kalka	Niqoblash
24	*жест доброй воли*	hududdan chekinish	xayrixohlik ishorasi	Kalka	Qonuniylashtirish
25	*недружественные страны*	raqib davlatlar	do‘stona bo‘lmagan davlatlar	Kalka	Raqibni baholash
26	*корректировка цен*	narxlarning oshishi	narxlar o‘zgarishi	Neytrallashtirish	Yumshatish
27	*иноагент*	«xorij josusi» sifatida tamg‘alangan shaxs	xorijiy agent	Qisqartmani kengaytirish	Raqibni baholash
28	*ЧВК (частная военная компания)*	yollanma qo‘shin	xususiy harbiy kompaniya	Qisqartmani kengaytirish	Niqoblash
29	*нештатная ситуация*	avariya, halokat	favqulodda holat	Funksional	Niqoblash
30	*санкционное давление*	iqtisodiy jazo choralari	sanksiyaviy bosim	O‘zlashtirish	Raqibni baholash

Izoh: jadval muallif tomonidan tuzilgan. O‘zbekcha tarjima ustunida o‘zbek tilidagi OAV matnlari uchun tavsiya etilgan variant berilgan; «Funksiya» ustunida birlikning yetakchi pragmatik vazifasi ko‘rsatilgan.

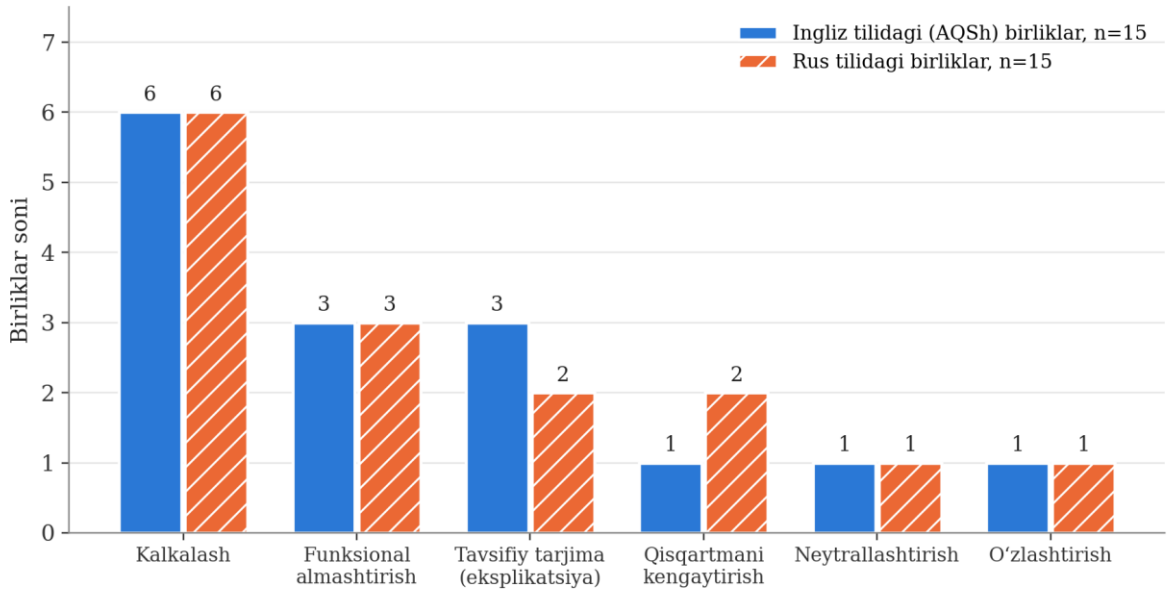
Strategiyalarning tanlanmadagi taqsimoti 3-jadvalda va 1-rasmda keltirilgan. Ikkala til materialida ham kalkalash yetakchi bo‘ldi (har birida 6 tadan, jami 40 %). Bu holat xalqaro siyosiy terminologiyaning o‘zbek OAVida tayyor shakl sifatida, so‘zma-so‘z ko‘chirilishi bilan izohlanadi. Funksional almashtirish ikkala tilda teng (3 tadan) uchradi. Ingliz tilidagi birliklarda tavsifiy tarjima biroz ko‘proq (3 ta), rus tilidagi birliklarda esa qisqartmani kengaytirish ko‘proq (2 ta) kuzatildi, bu rus rasmiy-siyosiy nutqidagi qisqartmalarning (СВО, ЧВК, КТО) faolligi bilan bog‘liq.

3-jadval

Tarjima strategiyalarining tanlanmadagi taqsimoti

Strategiya	Ingliz tili (n = 15)	Rus tili (n = 15)	Jami (n = 30)	Ulushi, %
Kalkalash	6	6	12	40,0
Funksional almashtirish	3	3	6	20,0
Tavsifiy tarjima (eksplikatsiya)	3	2	5	16,7
Qisqartmani kengaytirish	1	2	3	10,0
Neytrallashtirish	1	1	2	6,7
O‘zlashtirish	1	1	2	6,7
Jami	**15**	**15**	**30**	**100**

Izoh: 2-jadval ma’lumotlari asosida muallif tomonidan hisoblangan; foizlar yaxlitlangan.

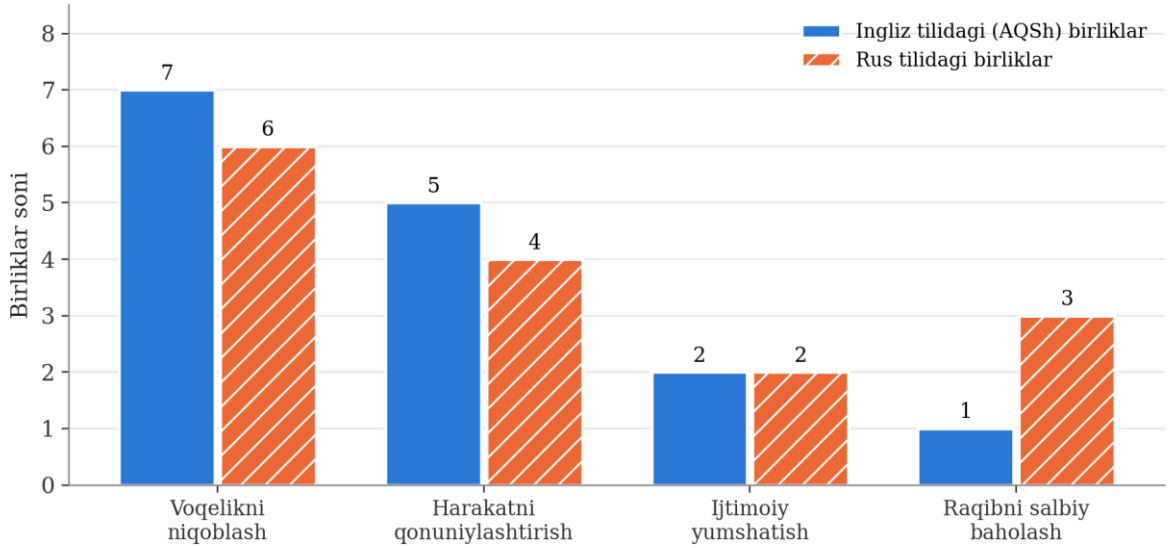

1-rasm. Tarjima strategiyalarining manba tili bo‘yicha taqsimoti (n = 30).

Manba: muallif hisob-kitobi.

4. Pragmatik funksiyalar

Pragmatik jihatdan siyosiy evfemizmlar notiqning obro‘sini saqlashga («yuzni asrash») va noxush haqiqatni yashirishga xizmat qiladi. Tanlanmada eng ko‘p uchragan funksiya – voqelikni niqoblash (13 birlik, 43,3 %), ikkinchi o‘rinda – harbiy-siyosiy harakatlarni qonuniylashtirish (9 birlik, 30 %). Raqibni salbiy baholash funksiyasi rus tilidagi birliklarda ko‘proq (3 ta) uchradi: *недружественные страны*, *иноагент*, *санкционное давление*. AQSh diskursida evfemizmlar asosan byurokratik va iqtisodiy-huquqiy ko‘rinishda (*revenue enhancement*, *downsizing*), Rossiya geosiyosiy ritorikasida esa harbiy-mafkuraviy ko‘rinishda (*СВО*, *перегруппировка войск*, *жест доброй воли*) namoyon bo‘ladi (2-rasm).

2-rasm. Siyosiy evfemizmlarning pragmatik funksiyalari: ingliz va rus tillaridagi birliklar qiyosi (n = 30). *Manba: muallif hisob-kitobi.*

5. OAV matnlarining kontekstual tahlili

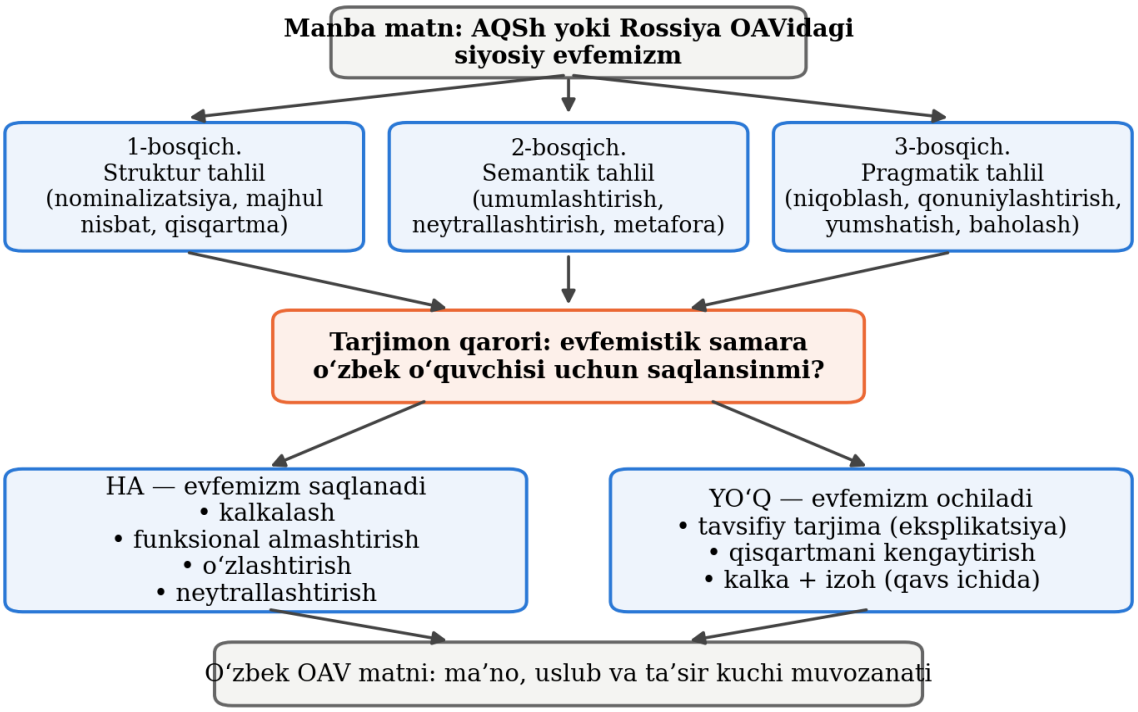
1-holat. The Guardian gazetasining 2026-yil 23-sentabrdagi sarlavhasi: *«Iran’s president hits out at ‘bully’ Trump in UN speech but signals willingness to talk – Masoud Pezeshkian says Tehran is ready for dialogue and diplomacy but without the language of force»* [14]. BMT Bosh Assambleyasida so‘zlagan Eron Prezidenti Masud Pezeshkian AQSh Prezidenti D. Tramp bilan muloqot va diplomatiyaga tayyorligini, biroq bu tahdid va bosimsiz bo‘lishi kerakligini ta’kidlagan [14; 17]. *Language of force* birikmasi «kuch tili» deb kalkalansa, o‘zbek o‘quvchisi uchun ma’no noaniq qoladi; shuning uchun pragmatik

adaptatsiya asosidagi tavsifiy tarjima maqbul: «...lekin kuch ishlatish tahdidisiz». Bu yerda tarjimada shakliy o‘xshashlik emas, balki matnning o‘quvchiga beradigan hissiy va axborot ta’siri ustuvor.

2-holat. The Guardian gazetasining 2026-yil sentabrdagi maqolasi: *«The long-range drone war: Ukraine and Russia scramble for supremacy in the skies. A conflict that began with tanks and then artillery is now pivoting around a new generation of drones focused on military, industrial, economic and civilian targets»* [15]. Tavsiya etilgan tarjima: «Uzoq masofali dronlar urushi: Ukraina va Rossiya osmonda ustunlik uchun kurashmoqda. Tanklar, so‘ngra artilleriya bilan boshlangan to‘qnashuv endi harbiy, sanoat, iqtisodiy va fuqarolik ob’ektlarini nishonga olgan yangi avlod dronlari atrofida kechmoqda». Bu matnda *conflict* (urush o‘rniga), *targets* (vayron qilinayotgan ob’ektlar o‘rniga) kabi so‘zlar voqeani neytral tarzda taqdim etadi va o‘zbek tarjimasida ham neytrallashtirish orqali saqlanadi.

3-holat. RT nashrining 2026-yil sentabrdagi sarlavhasi: *«Kiev deliberately destabilizing global energy markets, Lavrov tells Rubio»* [16]. Rossiya Tashqi ishlar vaziri S. Lavrov va AQSh Davlat kotibi M. Rubio Nyu-Yorkda BMT Bosh Assambleyasi doirasida Ukraina masalasi va AQSh–Rossiya munosabatlarini muhokama qilgan. *Deliberately destabilizing global energy markets* («jahon energetika bozorlarini ataylab beqarorlashtirish») birikmasi Rossiya energetika ob’ektlariga dron hujumlarini bevosita nomlash o‘rniga keng iqtisodiy atamani qo‘llaydi. Bu yerda evfemizm raqibni salbiy baholash vositasi sifatida ishlaydi; o‘zbek tarjimasida kalka saqlanib, zarur hollarda qavs ichida izoh berilishi maqsadga muvofiq.

Tahlil natijalari asosida siyosiy evfemizmlarni o‘zbek tiliga tarjima qilishning uch bosqichli modeli ishlab chiqildi (3-rasm). Birinchi bosqichda birlikning struktur modeli, ikkinchisida semantik mexanizmi, uchinchisida pragmatik funksiyasi aniqlanadi. Shundan so‘ng tarjimon evfemistik samarani o‘zbek o‘quvchisi uchun saqlash yoki ochib berish haqida qaror qabul qiladi.

3-rasm. Siyosiy evfemizmlarni o‘zbek tiliga tarjima qilishning uch bosqichli modeli. *Manba: muallif ishlanmasi.*

MUHOKAMA

Olingan natijalar ilgari o‘tkazilgan tadqiqotlar bilan qisman mos keladi. Krespo-Fernandesning fikricha, siyosiy evfemizm asosan kamaytirib ifodalash (understatement), perifraza va metafora orqali amalga oshadi hamda notiqning o‘zini himoya qilishiga va o‘zini ijobiy ko‘rsatishiga xizmat qiladi [6]. Bizning tanlanmada ham niqoblash va qonuniylashtirish funksiyalari birgalikda 73,3 % ni tashkil etdi. Vasilyev va Kurdelyas rus OAVida voqelikni xiralashtirish strategiyasi ustunligini qayd etgan [13]; bizning tahlil rus tilidagi birliklarda ham niqoblash funksiyasi yetakchi ekanini (15 tadan 6 tasi) tasdiqlaydi. Allahverdiyeva va hammualliflari evfemizm va disfemizm bir xil faktni qarama-qarshi baho bilan ifodalashi mumkinligini ko‘rsatgan [1]; bu tarjimon uchun muhim xulosa: evfemizmni ochib berish (eksplikatsiya) ma’lum darajada disfemizmga yaqinlashishi mumkin.

Kalkalashning yuqori ulushi (40 %) ikki tomonlama baholanishi lozim. Bir tomondan, u xalqaro terminologiyaning bir xilligini ta’minlaydi va o‘zbek OAVining xorijiy manbaga sodiqligini ko‘rsatadi. Ikkinchi tomondan, so‘zma-so‘z ko‘chirilgan evfemizm (masalan, *жест доброй воли* → «xayrixohlik ishorasi») manba matnining mafkuraviy yukini ham

o‘zbek o‘quvchisiga o‘tkazadi. M. Beyker va J. Mandi tarjimon ideologik vositachi ekanini ta’kidlaydi [3; 7]; shu nuqtai nazardan, kalka qo‘llanganda uning yonida qavs ichida izoh berish (3-rasmdagi «kalka + izoh» varianti) axborot xolisligini oshiradi.

O‘zbek madaniyatiga xos xushmuomalalik, kattalarga hurmat va ijtimoiy osoyishtalikka intilish tarjimada yumshatish strategiyasiga moyillikni kuchaytiradi. Biroq axborot shaffofligi talabi tarjimondan evfemizm ortidagi haqiqiy ma’noni ham yetkazishni taqozo etadi. Shu sababli evfemizmni saqlash yoki ochib berish masalasi mexanik emas, balki janr (xabar, tahliliy maqola, rasmiy bayonot), auditoriya va nashr tahririyat siyosatiga bog‘liq pragmatik qaror hisoblanadi. A. Chestermanning tarjima normalari haqidagi qarashlari [5] ham tarjimon tanlovi jamiyatda qabul qilingan kutilmalar bilan belgilanishini ko‘rsatadi.

Evfemizmlarning jamiyatdagi o‘rni ham o‘zgarib bormoqda: ular xushmuomalalik vositasidan ko‘ra ko‘proq noxush voqelikni yashirish vositasiga aylanmoqda [4; 12]. Jamiyatda urush, qashshoqlik va iqtisodiy beqarorlik mavjud ekan, siyosiy evfemizmlar tilda saqlanib qoladi va siyosiy elita ular yordamida vaziyatni barqarorroq ko‘rsatishga intiladi.

Tadqiqot cheklovlari. Tanlanma hajmi kichik (n = 30) va birliklar yetakchi strategiya bo‘yicha bir martalik ekspert baholash asosida tasniflangan. Keyingi tadqiqotlarda o‘zbek OAVining (Kun.uz, Gazeta.uz, Daryo.uz, UzA) parallel korpusini tuzish, har bir birlikning real tarjima variantlari chastotasini aniqlash va tasnifning ishonchliligini bir necha mustaqil baholovchi yordamida tekshirish maqsadga muvofiq.

XULOSA

AQSh va Rossiya OAVidagi siyosiy evfemizmlar asosan nominalizatsiya, murakkab ot birikmalari, qisqartmalar va majhul qurilmalar orqali shakllansa, agglyutinativ tuzilishga ega o‘zbek tilida ular ko‘pincha kengaytirilgan, izohli shaklda beriladi. Tanlanma asosida o‘tkazilgan tahlillar eng ko‘p qo‘llangan tarjima strategiyasi kalkalash (40 %) ekanini, undan keyin funksional almashtirish (20 %) va tavsifiy tarjima (16,7 %) kelishini ko‘rsatdi. Siyosiy evfemizmlarning yetakchi pragmatik funksiyasi voqelikni niqoblash (43,3 %) va harakatlarni qonuniylashtirishdan (30 %) iborat bo‘lib, bunda AQSh diskursida byurokratik-

iqtisodiy, Rossiya diskursida esa harbiy-mafkuraviy evfemizmlar ustunlik qiladi; shuningdek, raqibni salbiy baholash funksiyasi rus tilidagi birliklarda yaqqolroq namoyon bo‘ladi. Aniqlangan xususiyatlarga tayanib ishlab chiqilgan uch bosqichli model (struktur-semantik-pragmatik tahlildan tarjimon qarorigacha) o‘zbek OAV tarjimonlari va jurnalistlari uchun muhim amaliy qo‘llanma bo‘lib xizmat qilishi mumkin, xususan, mafkuraviy yuki kuchli evfemizmlarni tarjima qilishda kalkalash bilan birga qavs ichida izoh berish tavsiya etiladi. Mazkur tadqiqot natijalaridan tarjimashunoslik, qiyosiy tilshunoslik va jurnalistika yo‘nalishidagi o‘quv mashg‘ulotlarida, shuningdek, ingliz tilini o‘qitish jarayonida siyosiy matnlar bilan ishlashda samarali foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Allahverdiyeva A., Budaqova A., Piriyeva H., Eyyubova A., Abbasova M. Euphemisms and dysphemisms as language means implementing rhetorical strategies in political discourse // Journal of Language and Linguistic Studies. – 2021. – Vol. 17, № 2. – P. 741–754.

2. Allan K. (ed.). The Oxford Handbook of Taboo Words and Language. – Oxford: Oxford University Press, 2018.

3. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – 3rd ed. – London; New York: Routledge, 2018.

4. Charteris-Black J. Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor. – 2nd ed. – London: Palgrave Macmillan, 2018.

5. Chesterman A. Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory. – Rev. ed. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2016.

6. Crespo-Fernández E. Euphemism as a discursive strategy in US local and state politics // Journal of Language and Politics. – 2018. – Vol. 17, № 6. – P. 789–811. – DOI: 10.1075/jlp.17040.cre.

7. Munday J., Pinto S. R., Blakesley J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. – 5th ed. – London; New York: Routledge, 2022.

8. Musolff A. Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios. – London: Bloomsbury Academic, 2016.

9. Pym A. Exploring Translation Theories. – 3rd ed. – London; New York: Routledge, 2023.

10. Qodirova X. O‘zbek tilida evfemizm va disfemizm. – Toshkent: Bookmany print, 2022.

11. Reisigl M., Wodak R. The discourse-historical approach (DHA) // Wodak R., Meyer M. (eds.). Methods of Critical Discourse Studies. – 3rd ed. – London: SAGE, 2016. – P. 23–61.

12. Wodak R. The Politics of Fear: The Shameless Normalization of Far-Right Discourse. – 2nd ed. – London: SAGE, 2021.

13. Васильев А. Д., Курделяс А. А. Эвфемизмы военно-политической тематики в речи современных российских СМИ // Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В. П. Астафьева. – 2022. – № 3 (61). – С. 172–181. – DOI: 10.25146/1995-0861-2022-61-3-361.

Tahlil materiali manbalari (OAV):

14. Iran’s president hits out at ‘bully’ Trump in UN speech but signals willingness to talk // The Guardian. – 2026. – 23 September.

15. The long-range drone war: Ukraine and Russia scramble for supremacy in the skies // The Guardian. – 2026. – September.

16. Kiev deliberately destabilizing global energy markets, Lavrov tells Rubio // RT. – 2026. – September.

17. Iran president addresses U.N. in rare speech at war with U.S. // NPR. – 2026. – 23 September. – URL: https://www.npr.org/2026/09/23/nx-s1-5978863/iran-president-united-nations-general-assembly.